

Tekoälyverkoston taustapaperi 3: Data ja luottamukseen perustuva talous

Data-analytiikkaan ja älykkäisiin algoritmeihin nojaavan talouden lupaus lunastetaan luottamuksen kautta. Tämä on Suomen ja Euroopan erottautumisen paikka tekoälykilpailussa USAn ja Kiinan rinnalla.

- Tekoälyn hyödyntämiseen perustuva talous vaatii huomattavia määriä dataa. Se pitää saada liikkumaan uuden tietosuoja-asetus GDPR:n kontekstissa ja samaan aikaan ihmisten hallintaan.
- Suomen ja Euroopan tekoälystrategian vahvuus ja edelläkävijyys nousee luottamuksesta. Sen ytimessä ovat ihmiset, jotka itse määrittävät, ketkä heidän tietojaan pääsevät käyttämään.
- Luottamus ja eettinen edelläkävijyys eivät ole dataan perustuvan talouden jarru, vaan vahvuus.

Keväällä 2018 Cambridge Analytica -niminen yritys jäi kiinni noin 10 miljoonan Facebook-käyttäjän tietojen väärinkäytöstä. Tästä seurasi Facebookin historian syvin skandaali sekä laajamittainen keskustelu yksilönoikeuksien rapautumisesta alustatalouden yritysten datan käyttöä koskevan sääntelyn puutteen seurauksena.

Cambridge Analytican tapaus on vain yksi esimerkki huomattavasti laajemmasta haasteesta. Tekoälyä ongelmanratkaisussa soveltavat yritykset tarvitsevat dataa oli kyse sitten energiatehokkuuden parantamisesta tai liikenteen optimoinnista. Tuhannet alustatalouden yritykset keräävät ja uudelleenmyyvät ihmisten tietoja, usein ilman, että nämä tietävät asiasta.

Datan keräämisen ja käytön yhteisten, läpinäkyvien pelisääntöjen puuttuminen rapauttaa luottamusta. Väärinkäytösten myötä epäluulot kasvavat ja ihmisten halukkuus jakaa tietojaan yritysten tai julkisen sektorin käyttöön heikkenee. Yhteiskunnan, jonka kehitys edellyttää datan saatavutta, on kyettävä ratkaisemaan ongelma.

Globaalin tekoälykilpailun kärkimaat, Kiina ja USA, rakentavat tekoälystrategioitaan erilaisista lähtökohdista, joita kuitenkin yhdistää yksilönoikeuksien toissijaisuus. Kiina kerää ja hyödyntää kansalaistensa tietoja keskusjohtoisesti. Datajättien USA minimoi sääntelyä ja sysää vastuun oikeuksien seurannasta yksilölle.

Cambridge Analytican tapaus on osoitus siitä, etteivät eettiset standardit voi nojata yksilön vastuuseen. Tarvitaan selkeät pelisäännöt ja vahvat julkiset instituutiot, jotka velvoittavat eri toimijat noudattamaan yhdessä määriteltyjä toimintaohjeita tietojen käsittelyssä.

Suomella on yhdessä muiden EU-maiden kanssa mahdollisuus nousta globaaliksi johtajaksi ja rakentaa kilpailukykyensä juuri vahvoihin eettisiin standardeihin pohjaavan tekoälystrategian avulla. Edelläkävijyys rakentuu ihmislähtöisyyden ja luottamuksen varaan.

Toukokuussa voimaan astuva EU:n tietosuoja-asetus GDPR on askel oikeaan suuntaan. Se velvoittaa yritykset yhdenmukaistamaan ja lisäämään läpinäkyvyyttä datan käyttöä koskeviin käytäntöihinsä. Tämä parantaa yksilön oikeuksia heitä koskeviin tietoihin ja luo Euroopalle mahdollisuuden kehittää kilpailukykyistä datataloutta yhdessä kansalaisten kanssa. Tavoitteena tulee olla entistä laadukkaampien datasettien rakentaminen ja liike siten, että päätösvalta on ihmisillä, joita data koskee. Parhaassa tapauksessa ihmiset päättävät aktiivisesti datan jakoa koskevilla valinnoillaan, millaisia palveluita he haluavat ja keneltä.

Yksilön tietosuojan vahvistamisen lisäksi eettisiä standardeja tarvitaan datan laadun, edustavuuden ja luotettavuuden varmistamiseen, joiden avulla tekoälyjärjestelmiä opetetaan. Datavalinnat ovat aina kontekstiriippuvaisia ja mikäli tähän ei onnistuta kiinnittämään riittävästi huomioita, kopioituvat ihmisajattelun vääristymät algoritmeihin, jotka toteuttavat ne uudelleen. Datavääristymistä aiheutuviin ongelmiin on törmätty sekä yksityisen että julkisen sektorin käyttämissä algoritmeissa.

Tekoäly ei ole ainoastaan metodeita ja tekniikoita, joiden avulla koneet ratkovat monimutkaisia ongelmia. Kyse on yhtä lailla päämääristä, ja niiden taustalla vaikuttavista arvoista, joita koneiden avulla halutaan saavuttaa huomioiden sosiaaliset, eettiset ja poliittiset vaikutukset.

Luottamuksesta

Luottamukseen ei liity vain kahta eri tasoa, on tai ei, vaan luottamus jakaantuu useampaan eri tasoiteen luottamukseen, joiden systemaattinen käyttäminen on oleellista, ei välttämättä aina jokin tietty taso. Ainakin neljä erilaista luottamuksen tasoa on mahdollista havainnollistaa kansalaisten ja kuluttajien käyttäminen erilaisten korttien avulla.

Luottamuksen korkein taso, jota yleensä ei voi edes haastaa. Suhde yksilön ja valtion välillä, jota konkretisoi valtion myöntämä identiteetti kortti (kuten passi, ajokortti, kela-kortti yms.). Tällaisen luottamustason olemassaoloa ei usein edes huomata, koska sen oletetaan olevan aina kunnossa. Luottamuksen suunta on jossain mielessä yksisuuntainen ja ehdoton ja jatkuva.

Luottamuksen kaupallinen taso ilmentyy erilaisten luotto, pankki, SIM yms. korttien kanssa, jossa kuluttajat voivat valita useista eri palveluntarjoajista ja jos luottamus joutuu koetukselle sitä ratkotaan oikeussaleissa, puolin ja toisin. Kyse on kaksipuoleisesta luottamuksesta ja se on voimassa transaktioiden hetkellä.

Luottamuksen sosiaalinen taso ilmentyy esim. erilaisina lojaalisuus kortteina, joiden tietoturva tms. ei oikeastaan ole oleellinen vaan oleellista on kuulua joukkoon. Plussa pisteiden vaihdettavuus rahaksi on sinänsä todellista, mutta erilaiset premium, first etc. luokitukset kuuluvat luottamuksen yhteyteen. Luottamus on jonkinlaiseen preferenssiin perustuvaa ja ainakin jossain määrin myös sosiaalista.

Luottamuksen alinta tasoa voidaan kuvata vaikkapa käyntikortilla, jonka luotettavuus perustuu johonkin muuhun kuin korttiin sinällään. Tätä luottamuksen tasoa voisi luonnehtia

pikemminkin tasoksi, missä luottamusta ei juurikaan ole. Voit ottaa vastaan käyntikortin pohtimatta, voitko luottaa siinä olevaan tietoon, tai kortin antajaan.

Kun puhutaan luottamuksesta yleensä menetetään se hienovarainen ero, mikä syntyy eri ihmisten mielissä, jolloin sekaannuksen vaara on suuri. Modernit ekosysteemit ja API talous toimivat usein, ainakin aluksi pehmeän luottamuksen, lojaalisuuden varassa, mikä usein ajan myötä muuttuu toisenlaiseksi, toisinaan jopa yksipuoliseksi ja ehdottomaksi, kuten on jo nyt käynyt joidenkin merkittävien sosiaalisten verkostojen yhteydessä. Luottamuksen luonne on muuttunut kehittymisen myötä, joka tahattomasti tai tahallisesti. Oleellista kuitenkin on, että se on muuttunut. Tämä muutos koetaan luottamusta haittaavaksi, vaikka pikemminkin on niin, että on syntynyt uudenlainen, erilainen luottamussuhde. Kuluttajien ja muidenkin kannalta olisi tietenkin tärkeää tietää ja tiedostaa kun tällaisia muutoksia tapahtuu. Ne voivat olla mukavia, kuten plussa pisteiden muuttuminen rahaksi tai epämukavia kun yhteisen verkoston avulla luodusta arvosta tulee yhden toimijan monopoli. Oleellista tässäkin ei ole sinällään preferoisa mitään luottamuksen mallia vaan pikemminkin korostaa sitä, että luottamuksen mallin muuttuminen on tärkeä päätöksen paikka kaikille osallisille.